П'єса на дві дії, п’ять картин

ДІЙОВІ ОСОБИ

Дмитрик — учень шостого класу.

Дмитро Миколайович — директор народного музею.

Віра Василівна — журналіст.

Надія Іванівна — пенсіонерка, колишня вчителька.

Віктор Олександрович — професор, доктор наук.

Любочка — продавець універсаму.

Тетяна Михайлівна — завмаг.

Вася — міліціонер.

Стрижалковський — батько Дмитрика, біолог.

Слідчий.

Чути пісню у виконанні дитячого хору. Дзвінкий хлоп’ячий голос виводить:

Хай завжди буде сонце!

Хай завжди буде небо!

Хай завжди буде мама!

Хай завжди буду я!

Завіса піднімається.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Околиця великого міста. Дви стареньких одноповерхових будиночки, оточених садами. Праворуч будиночок Дмитра Миколайовича та Віри Василивні. Ліворуч — будиночок Надії Іванівни. На його даху залізний літачок-флюгер. На другому плані видно церкву, за нею багатоповерхові сучасні будинки. Розділяє садиби не паркан, а могутній дуб, під ним стіл, лавиці. Між будинком Надії Іванівни і дубом погребня. За столом Дмитро Миколайович (в руках у нього портативний магнитофон) і Надія Іванівна. На столі залізний старий ліхтар, дроти, плоскогубці, ізоляційна стрічка.

Дмитро Миколайович. А?

Надія Іванівна. Будьте певні! Просто Робертіно Лоретті!

Дмитро Миколайович. Шкода тільки, от-от почнеться мутація. Голос зламається.

Надія Іванівна. Ти кажеш, йому тринадцять. А на вигляд усі шістнадцять.

Дмитро Миколайович. Акселерат.

Надія Іванівна. Він мені так подобається!

Дмитро Миколайович. Я навіть не знаю, що б я зараз робив без нього. Головний соліст. І він же як прийшов?! Пам’ятаєте, я вам розповідав. Стоїть у притворі. Очі величезні, блідий. Ну просто отрок Варфоломій з картини Нестерова. А коли заспівав…

Надія Іванівна. Знаєш, він мені чимось нагадує мого Шурика… (Зітхає.) І тебе. І Вітю. Коли ви були отакими. До речі, як там твій друг Нестеренко? Хоч би приїхав. Подивитися на нього. Такі були нерозлийвода. А як поїхав тоді — і все.

Дмитро Миколайович. Ні. Чому… Ми з ним бачимось.

Надія Іванівна. Раз на два-три роки. Та й то у Москві. Як він приїздить. Колись дня не могли прожити одне без одного. Він тут у нас до ночі пропадав. Йому наші халупи миліші були за його шикарну квартиру. Подумати тільки — тоді був один-єдиний п’ятиповерховий будинок на всю Ковалівну.

Дмитро Миколайович. Що поробиш, як він майже весь час по закордонах.

Надія Іванівна. Таким став! Будьте певні!.. Я за нього радію. А що ви тільки не виробляли! Я пам’ятаю, як ви… у дев’ятому, здається… зустрічали у мене Новий рік. Ми, дорослі, у вас, а ви в мене. Всім класом. І ти й Вітя повикидали у кватирку на сніг усі заварні тістечка, що я зробила. Тому що Ляля Туманова сказала: вони дуже солодкі. А потім попідбирали і все поїли. Ох, як я з вами намучилась! Найнедисциплінованіші були. Але й найздібніші у класі. Хороший був ваш клас. Я його дуже любила. Не тому, що ти мій сусіда, а взагалі.

Дмитро Миколайович. Боже мій! Відтоді минуло майже чверть віку. Мені вже під сорок.

Надія Іванівна. Вік старих Ларіних з "Євгенія Онєгіна". "Старих"! Смішно! Що ж тоді говорити про мене?

Дмитро Миколайович. Вітька тільки співати не вмів ніколи. Крокуючий екскаватор на вухо наступив. Як загорлає — хоч хрестись і тікай.

Надія Іванівна. Ти знаєш, Лукіно Вісконті, італійський кінорежисер, говорив: "Стендаль хотів, щоб на його могилі зробили напис: "Він любив Чімарозу, Моцарта і Шекспіра". Я ж прошу, — сказав Вісконті,— щоб на моєму надгробку написали: "Він любив Шекспіра, Чехова і Верді". Я, Митю, не можу собі дозволити таких прохань Я не Стендаль і не Лукіно Вісконті. Але я прошу тебе знаєш про що... Тільки не смійся, будь ласка. Я серйозно. На поминках, здається, не заведено співати, але на моїх, я тебе дуже прошу, заспівайте з Дмитриком "Летіла зозуля".

Дмитро Миколайович. Та що ви, Надіє Іванівно! Що ви, дорога! Які поминки! Ви доживете до "страшного суду".

Надія Іванівна. Ні, я серйозно. Я прошу! Якось я чула, ви співали цю пісню удвох. Ти мені пробач, але на мене чомусь це справило таке враження. Я плакала. Слово честі!

Дмитро Миколайович. Я, між іншим, сам здивувався, коли він заспівав тоді. Українська народна пісня. Абсолютно доросла. І, головне, всі слова знає.

Надія Іванівна. Дивовижний хлопець! І знаєш, у нього якісь недитячі очі. Страдницькі. Наче він пережив якийсь душевний біль. Я ж стільки їх бачила на своєму віку, цих підлітків. Найскладніший період. Він з якої сім'ї?

Дмитро Миколайович. По-моєму, з прекрасної. Такі батьки симпатичні. Так його люблять. І він такий ніжний син. Вони до мене приходили.

Надія Іванівна. Значить, здалося. Я чомусь подумала — з неблагополучної. Ти знаєш, може, гріх так говорити, але я чомусь не дуже вірю в людей, які ніколи не були по-справжньому нещасними, ніколи по-справжньому не страждали. Взагалі, по-моєму, горе для багатьох людей саме в тому, що вони не вміють, не хочуть глибоко відчувати, глибоко переживати, страждати. Вони страждають лише примітивно, на рівні інстинктів, від невдоволення елементарних бажань.

Дмитро Миколайович. А може, навпаки, — більшість людей не вміють радіти, а не страждати? Адже справжня радість, захоплення — від природи, мистецтва, кохання — звеличує людину. А страждання, навпаки, озлоблює.

Надія Іванівна. Ні, Митю, ні! Той, хто по-справжньому не страждав, і співчувати по-справжньому не вміє. А співчуття — це найбільш людяний порух душі.

Дмитро Миколайович. Можливо… Можливо.

Надія Іванівна. Ну, так обіцяєш?

Дмитро Миколайович. Що?

Надія Іванівна. Ну, заспівати з Дмитриком… "Летіла зозуля".

Дмитро Миколайович. Надіє Іванівно!

Надія Іванівна. Ні, скажи — обіцяєш?

Дмитро Миколайович. Ну, добре, добре! Тільки не треба про це.

Надія Іванівна. Ти сам завів цю розмову. "Боже мій! Майже чверть віку!" А що таке чверть віку?! От Любочці завтра дев’ятнадцять. А мені ж святкували дев’ятнадцять теж під цим самим дубом. І — наче вчора. А було це шістдесят років тому. Шістдесят! З гаком! Розумієш?

Дмитро Миколайович. Надіє Іванівно! Мила! Давайте переходити на мажор (наспівує). "Не сумуйте, тьотю, дядя на роботі, а-а не з кимось у кіно!"

Надія Іванівна. Несерйозна ти людина. Твій жанр — водевіль. Оперетка. Музкомедія. Ти пішов не по тій лінії.

Дмитро Миколайович. Якщо в життя одібрати водевіль, комедію, гумор, життя може перетворитися на суцільний реквієм. Бо життя рано чи пізно закінчується смертю.

Входить Віра Василівна (з папкою)

Віра Василівна. А от і я! (Дмитру Миколайовичу.) Як ти себе почуваєш?

Дмитро Миколайович. Прекрасно! Співаю. А Надія Іванівна мене за це критикує. А як у тебе? Перебудовуєш торгівлю?

Віра Василівна. Та перебудовую. І знаєте, сьогодні вже дзвонили. "Віро Василівно! Італійськими чобітками не цікавитесь? Шойно одержали". Завсекцию універмагу. Я колись про неї писала.

Дмитро Миколайович. О! Вже дізналися!

Віра Василівна. Але як? Я ж тільки позавчора одержала завдання писати про універмаг. Ніде ще не була, ні з ким по суті не говорила. Тільки подзвонила в торгвідділ міськради, спитала телефони.

Надія Іванівна. У них зв’язки — будьте певні! Мені так не подобається, що Любочка… (Махає рукою.) А!

Дмитро Миколайович. Та це ж тимчасово! Щоб зачепитися.

Надія Іванівна. Може так зачепитися, що й не відчепиться.

Віра Василівна. Так. Це засмоктує… Дурні гроші. Ти мені — я тобі… Поки існує дефіцит, працівники торгівлі житимуть краще, ніж працівники освіти.

Дмитро Миколайович. Та годі вже вам!. Не чіпайте вже дівчину. Вона й так напереживалася після того вступу.

Віра Василівна. Ну, гаразд. Не будемо сперечатися. Я голодна, як не знаю хто. (Заходить у будиночок.)

Дмитро Миколайович (кричить їй навздогін). Каша під подушкою! Борщ на плиті! Курка в духовці! (Надії Іванівні.) Зараз повісимо лампіон (Злазить на стіл, починає прив’язувати до гілки ліхтар.)

Вбігає Дмитрик.

Дмитрик. Добрий день!

Надія Іванівна. Здрастуй, синку!

Дмитро Миколайович. Про вовка помовка. Здоров!

Дмитрик (Дмитру Миколайовичу). О! А чого ви на стіл залізли?.. Вам же не можна!

Дмитро Миколайович. Та от… треба ліхтар причепити.

Дмитрик. Давайте я, давайте! (Вискакує на стіл, забирає ліхтар у Дмитра Миколайовича.) Я вмію, не бійтесь. А ви злазьте, злазьте!

Надія Іванівна. Ех! Це я винна. Не треба було пускати.

Дмитро Миколайович. Та що ви, їй-богу! Робите з мене… (Злазить зі стола.)

Дмитрик. Ну ви ж… Гарний ліхтарчик! (Прив’язує ліхтар до гілки.)

Дмитро Миколайович. Ще дореволюційний. Вчора у сараї знайшов. Думаю, може, для музею нашого згодиться. Але один день хай тут повисить. У нас завтра іменини.

Дмитрик. О! І у нас. Мама іменинниця завтра.

Дмитро Миколайович. Ти диви. Який збіг. А я, грішник, люблю іменини, взагалі свята. З дитинства. Люблю, коли люди сидять за столом, у всіх піднесений святковий настрій, всі розповідають щось цікаве, жартують, сміються, говорять один одному хороші слова, побажання… "Пропоную тост за мого друга, прекрасну людину, гордість нашого колективу!" Гарно!

Надія Іванівна. За столом люди справді гарно говорить один про одного. І ще… на поминках…

Дмитро Миколайович. Про поминки не будемо… А пам’ятаєте, Надіє Іванівно, скільки за цим столом було сказано хороших слів, скільки жартували, співали, сміялися…

Надія Іванівна. Вже що-що, а говорити вміли! Будьте певні! І твій батько, і Вячеслав Станіславович, і Богданчик… А ще раніше і мій покійний чоловік, і… Шурик. Шурик теж був дуже дотепний. І ніколи ніхто нікого не намагався образити. Якщо насміхалися, то самі з себе.

Дмитро Миколайович. Так-так. А пам’ятаєте, приходив Борис Мокрицький, актор. З периферійного муздрамтеатру. Співав. "Погляньте тут, погляньте там, як воно здається вам…"

Надія Іванівна. І розповідав сороміцькі анекдоти та різні театральні плітки. Фу!

Дмитро Миколайович. А ти, Дмитрику, любиш свята?

Дмитрик. Аякже! Хто ж їх не любить!.. Який у вас літачок симпатичний на даху! Я й не помітив.

Надія Іванівна. Тобі подобається?

Дмитрик. Клас!

Надія Іванівна. Це мій Шурик зробив. Ще до війни. Флюгер. І пропелер крутиться.

Дмитрик. Здорово!

Надія Іванівна. Була така пісня до війни: "Пропеллер, звонче песню пой! Неся распластанные крылья…"

Дмитро Миколайович (підспівує). "… за вечньїй мир в последний бой летит стальная эскадрилья…"

Надія Іванівна. Улюблена пісня Шурика. Він мріяв стати льотчиком. Але його не взяли. Через короткозорість. Він загинув піхотинцем.

Дмитрик. Я теж, коли був маленький, мріяв стати льотчиком, навіть космонавтом. І теж нічого не вийде.

Надія Іванівна. Чому?

Дмитрик. Мама не хоче. Боїться. Каже, що не переживе — щодня хвилюватися. Хоче, щоб я став біологом. Як тато. А раз мама не хоче… Що ж, біологом теж непогано. Вавилов, Дубинін, Тимофєєв-Ресовський… Хоча літати — це… (Зітхає.) Ну, все! По-моєму, тримається добре. (Злізає зі стола.)

Надія Іванівна. Чого ти хвилюєшся? Ти, може, знаменитим співаком станеш.

Дмитро Миколайович. Не виключено.

Дмитрик (махає рукою). Та ви що! Яким співаком!

Надія Іванівна. А що? Ми ось щойно слухали.

Дмитро Миколайович. Те, що я вчора записав.

Дмитрик. А-а… Дмитре Миколайовичу! Я саме хотів вас попросити.

Дмитро Миколайович. Що?

Дмитрик. Тільки як не можна… Я не ображусь. Чесне слово!

Дмитро Миколайович. Говори! Що таке?

Дмитрик. Розумієте, мама… в лікарні.

Дмитро Миколайович. Я знаю.

Дмитрик. Операцію мають робити. Тато каже, нічого страшного, але… я так хвилююсь.

Дмитро Миколайович. Ну, ти не поспішай хвилюватися. Вже яку я операцію переніс, а нічого, бач, бігаю. Та ще й співаю. Отже…

Дмитрик. Я, звичайно, розумію, але..

Дмитро Миколайович. А що ти хотів? Давай!

Дмитрик. Якщо можна було б… ваш магнітофон. І касету. Буквально на дві години. Завтра. Мамі в лікарню… Та коли у вас теж іменини…

Дмитро Миколайович. Ні. Нам цей магнітофон на завтра буде не потрібен, у Любочки є свій. І касети з записами. Бери! Ти молодець! Добре придумав. "Хай завжди буде мама!" Кращого подарунка на день народження у лікарні і не вигадаєш. Молодець! Бери!

Дмитрик. Та ні, я завтра. Якщо можна? Перед лікарнею заскочу. А потім одразу принесу. Не бійтесь, я обережно. Я вмію. У нас теж є. Але зіпсувався. Тато збирався віднести у майстерню. Та зараз не до цього.

Дмитро Миколайович. Та бери! Чого бігати?

Дмитрик. Ні-ні. Я зараз не додому. Мені ще в деякі місця треба. У магазин, пральню, хімчистку… не хочу ризикувати. Все-таки японський. Не дай боже…

Дмитро Миколайович. Ну, як хочеш. Це мені друг дитинства привіз. З закордону.

Дмитрик. Так я завтра забіжу. Десь о дванадцятій. Ви будете?

Дмитро Миколайович. Аякже. Завтра ж неділя.

Дмитрик. Дякую! Дякую! Я побіг! (Вибігає.)

Дмитро Миколайович. Гарний хлопець!

Надія Іванівна. Будьте певні!

Дмитро Миколайович. Як би я хотів мати такого сина! Та… (Зітхає.)

Надія Іванівна. Краще, мабуть, зовсім не мати, ніж втратити… Мій Шурик теж колись подарував мені на день народження пісеньку — "Отут росла подоляночка". Йому було тоді три роки. А зараз було б шістдесят два… Піду. Треба варити холодець. (Іде в будинок.)

Дмитро Миколайович. Ану як він там прив’язав?.. (Озирається, вилазить на стіл.)

На ганок виходить Віра Василівна.

Віра Василівна. Ой! Ти куди це заліз?

Дмитро Миколайович (розгубився). Ну… треба ж допомогти Надії Іванівні з тими іменинами. Щоб було по-людськи. Ти ж бачиш, як вона себе почуває.

Віра Василівна. А ти?! Теж іще герой! Сказав, я б сама зробила. (Вилазить на стіл.) Що тут треба?

Дмитро Миколайович. Та все вже зроблено. Дмитрик прив’язав. Я тільки хотів перевірити.

Віра Василівна. Злазь! Не для того я тебе витягала, щоб ти…

Дмитро Миколайович. Рятівнице ти моя! Змушений тебе обняти, бо зараз упадем. (Обіймає її.)

Віра Василівна. Ну, ти як маленький!

Дмитро Миколайович. Точно! (Пригортає її, цілуються.)

На ганок виходить Надія Іванівна з каструлею у руці.

Надія Іванівна. Ах, пардон!

Віра Василівна. Ой!..

Затемнення.

КАРТИНА ДРУГА

Кабінет Тетяни Михайлівни. За столом Тетяна Михайлівна говорить по телефону.

Тетяна Михайлівна. Захарович? Дорогий! Виручай! Потрібна кофтюля… Імпортна… Сорок шостий… Ні… На жаль, не схудла. Для подарунка.

Одній моїй телиці. День народження. Дев’ятнадцять. Гарненька. Може, й познайомлю. Тільки згодом… Ні. Не забула. Як тільки одержимо, приховаю. Подзвоню. Аякже. Ти ж мене знаєш. Так домовились?.. Обіймаю. (Кладе трубку, і телефон одразу починає дзвонити, знімає

трубку.) Так. Що? Так. Ні! Ні! Діла не буде! Я сказала — ні! Ти мене, Любарський, на бога не бери. Я цього не люблю! Мені план виконувати. Кінець кварталу. А цим товаром хай торгує твоя дружина. Я... я... Та не кричи ти... Я теж умію!.. Все! (Кладе трубку і починає одразу набирати номер.) Стелка? Привіт!.. Ну, як ти там?.. Ой, не кажи!.. Голова — як макітра. Тільки й мрію дотягти до закриття і нарешті розслабитися... (За сценою чути, як падають ящики.) Почекай, я прокерую. (Затиснувши трубку рукою, кричить.) Гришо-о! Що там таке? Знову ящики падають? Прибери тару з проходу! Скільки можна говорити! Ти чуєш?.. Гришо-о! (За сценою хрипкий голос: "Та чую, чую! Прибираю! Щоб вони згоріли, ті ящики!") Вибач, Стелко, тут у мене... Так що?.. А може, в "Динамо"? "Столичний" мені так остогид... Ой, ці кавалери!.. Ти мені пробач... Знаєш, що він мені вчора видав? "Давай одружимося!" (Сміється.) Уявляєш? Ха-ха-ха! Цього мені ще не вистачало. Голота нещасна! Хотіла йому сказати: "Таких, як ти, на базарі п’ять карбованців пучок!" Та пожаліла його, дурника... Ага... Ага... Ха-ха-ха!

Входить Віктор Олександрович з плащем у руці, з "дипломатом".

Віктор Олександрович. Пробачте!.. Тетяна Михайлівна? Можна?

Тетяна Михайлівна (вражена, але намагається приховати це, жестом показує на стілець, у трубку тихо, прикривши її долонею). Ой, Стелко! Я зараз упаду. До мене зайшов... Я тобі потім передзвоню. Чао! (Кладе трубку, Віктору Олександровичу розгублено.) Я... я вас слухаю.

Віктор Олександрович. Тетяна Михайлівна?

Тетяна Михайлівна. Я.

Віктор Олександрович. Пробачте, я до вас у справі... не зовсім звичайній... Мені сказали, що ви жили у двоповерховому будиночку, який знесли. Отут, напроти магазину. Бабуся одна сказала. Зовсім випадково. Вас, виявляється, тут усі знають.

Тетяна Михайлівна. Ага.

Віктор Олександрович. Я шукаю одну жінку… яка там жила. Прізвище в неї було таке незвичайне. Мабуть, поміняла, як вийшла заміж… В адресному столі немає.

Тетяна Михайлівна. "Сміються, плачуть солов’ї і б’ють піснями в груди…"

Віктор Олександрович. Що?

Тетяна Михайлівна. "…Цілуй, цілуй, цілуй її — знов молодість не буде!" Отак, Вікторе Батьковичу!

Віктор Олександрович. Що?.. Пробачте… але я…

Тетяна Михайлівна. А звідки ви можете мене пам’ятати? Я тоді була незграбним довготелесим недомірком, мені й п’ятнадцяти, мабуть, не виповнилося. А ви…

Віктор Олександрович. Пробачте… Пробачте… Невже ота сусідська дівчинка…

Тетяна Михайлівна. …що підглядала, підслуховувала, забувши сором. Так-так! Бачите, всі вірші, які ви Олечці читали, досі напам’ять знаю.

Віктор Олександрович. Неймовірно! Абсолютно неможливо впізнати. Каченя і — лебідь! Як у Андерсена.

Дзвонить телефон.

Тетяна Михайлівна (бере трубку). Так. Так. Оце інша розмова!.. Шаблю тобі у руки і вітер в спину, Любарський! Присилай! Привіт! (Кладе трубку.) Давно приїхали?

Віктор Олександрович. Щойно прилетів. А що з Олечкою, скажіть? Де вона?

Тетяна Михайлівна. Я зараз мушу прийняти товар. Зараз привезуть. І інкасатор приїде — касу зняти. Отже, години півтори буду ще зайнята. А потім… Знаєте-що… Погуляйте де-небудь. А тоді підходьте. Добре?

Віктор Олександрович. Взагалі-то… А що все-таки з Олечкою?

Тетяна Михайлівна. Все розповім. Не хвилюйтесь.

Віктор Олександрович. А все-таки?

Тетяна Михайлівна. Я, може, п’ятнадцять років чекала цієї зустрічі. А ви якусь годинку почекати не можете.

Віктор Олександрович. Та ні… Що ви… я не заперечую… Але…

Тетяна Михайлівна. Посидимо, поговоримо…

Віктор Олександрович. Ну, добре… До зустрічі… (Іде.)

Тетяна Михайлівна (знімає трубку, швидко набирає номер). Стелка? Ой! У мене серце просто з грудей вискакує. Ой! "Хто-хто"! Він!.. Ну, пам’ятаєш, я тобі розказувала. Віктор! Кавалер моєї сусідки Олі. Коли я в дев’ятому класі була. Уявляєш? Я з тобою розмовляю, а він заходить.

Йому якась бабуся сказала, що я у будинку жила, який знесли. А він розшукує… Авжеж, її… Ні, нічого не знає… Звичайно… Ні, поки що не

сказала. І не скажу. Поки що... Та ти що?! Я ж повинна дізнатися, чого він приїхав. Чого? Десять років, як вона померла, і раптом — розшукує! Уявляєш? І нічого не знає! Це ж... Так просто не буває. Тут щось є! І я повинна дізнатися. Ти що?! Ну, одне слово, слухай. Уважно! Сьогодні увечері мене нема... Так. Відключаю телефон. Двері не відчиняю. Нікому! Сашкові скажеш, що я терміново поїхала. Ну, хоча б у Жмеринку. Тітка захворіла. Повірить. Він у мене дурненький. А не повірить — дідько з ним. Подумаєш. (Входить Любочка, тримаючи за руку Дмитрика, який несе поліетиленову торбинку.) Ну, все. Чао! До мовилися. До мене прийшли. (Кладе трубку.)

Любочка. Затримала. З неоплаченим товаром.

Тетяна Михайлівна. Що?

Любочка. Чек на кефір і на плавлений сирок є, а на масло... "Ти, — питаю, — за пачку масла платив?" — "Ні,— каже, — я у вас масла не брав". А я з торбинки дістаю і йому під ніс: "А це що таке?"

Тетяна Михайлівна. Що ж ти, паразит, масло украв? Га? Якщо кожен пачку вкраде — весь же магазин розтягнуть до дідька.

Дмитрик. Я... я не вкрадав.

Тетяна Михайлівна. Ну!.. Цирк поїхав клоуни лишились! "Не вкрадав"! Говорити ще не навчився, а красти вже вмієш.

Дмитрик. Тьотю! Я... я у молочному купив масло. Але там кефіру не було. Тому я до вас зайшов. Я забув, що тут самообслуговування, контроль. Пробачте.

Тетяна Михайлівна. "Забув"! Бреши більше! Точно така пачка, як у нас. Це ж треба!

Дмитрик. Тьотю! Слово честі, я не брав! Чесне слово! Я… не…

Тетяна Михайлівна. "Тьотю", "тьотю"! "Племінничок"! Тиждень тому четверо таких "племінничків" мене у темному провулку оточили, хотіли сумку одібрати. Ледве вирвалася.

Дмитрик. Тьотю! Не треба! Я вас прошу! Відпустіть мене!

Тетяна Михайлівна. Авжеж! Як усіх злодіїв поодпускаю, чим торгуватиму?

Дмитрик. У мене мама в лікарні.

Тетяна Михайлівна. Іди-іди! Гуляй! Розжалобити хоче! Всі ви одне й те саме вигадуєте! "Мама в лікарні"! Так я тобі й повірила. Якби про матір думав, не крав би. Пожалів би її. А то тільки й згадуєте про матір, як виплутуватися треба. Кажи прізвище! Ану!

Дмитрик. Тьотю!

Тетяна Михайлівна. Ну, що мені — міліцію викликати?

Любочка (Тетяні Михайлівні тихо). Зараз, між іншим, Вася прийде. Ми домовлялися.

Тетяна Михайлівна. О! От-от! Хай зайде!

Любочка. Добре! (Вибігає.)

Дмитрик. Тьотю! Ну одпустіть! Будь ласка! Я заплачу. Я віддам. Візьміть моє масло.

Тетяна Михайлівна. Що-о?! Твоє масло? Ви бачили! Вкрав і ще… Ах ти ж!

Дмитрик. Тьотю!

Дзвонить телефон.

Тетяна Михайлівна (знімає трубку). Алло. Захарович? Що? Є? Ну, дякую, дякую! Завтра зранку забіжу. Ні, сьогодні не можу. Дуже зайнята. Обіймаю! (Кладе трубку.) Ну!

Дмитрик. Тьотю! Я вас прошу! Будь ласка!

Входить Вася, він у формі сержанта міліції.

Вася. Здрастуйте! Що тут у вас таке? Мені сказали…

Тетяна Михайлівна. О! Товаришу міліціонер! От, будь ласка, — вкрав пачку масла, прізвище не говорить, викручується.

Вася. Ясно. (Дмитрику.) Так що?

Дмитрик. Я… я не крав! Не крав! Чесне слово!

Вася. Розберемося. Значить, так… Люба… тобто контролер… там пише пояснення. Заберу по дорозі. А ми зараз акт складемо.

Тетяна Михайлівна. Сідайте от сюди, за мій стіл. (Виходить з-за столу, Вася сідає на її місце.)

Дмитрик (прохально). Дядю міліціонер!

Вася. А ти думав... Такий порядок. Нікуди не дінешся. (Дістає ручку, папір, пише.) Та-ак!.. Значить... "Акт про неоплачений товар вартістю... (Зводить очі на Тетяну Михайлівну.)

Тетяна Михайлівна. Сімдесят копійок.

Вася (пише). "...вартістю 0,7 карбованця..."

Дмитрик раптом зривається з місця, кидається до дверей.

Тетяна Михайлівна (хапає його). Ти куди?! Ич, який меткий! Ні! Від мене не втечеш! Я таких дядьків затримувала, що тобі й не снилося.

Вася. Тікати не раджу! Обтяжуюча провину обставина. Раджу запам’ятати. Значить, так... "25 вересня цього року у магазині № 5 громадянин... (Зводить очі на Дмитрика.) Прізвище, ім’я, побатькові. (Дмитрик мовчить.) Дурненький! Ти ж сам собі ускладнюєш життя. Це теж обтяжуюча обставина. Говори швиденько! (Підвищуючи голос.) Ну!

Дмитрик (похиливши голову, тихо). Стрижалковський Дмитро Михайлович.

Вася. Стрижалковський? Дивне якесь прізвище. Наче несправжнє. Вигадав? Тільки чесно.

Дмитрик. Справжнє.

Тетяна Михайлівна. Треба перевірити. У школу подзвонити.

Вася. Яка школа? (Дмитрик мовчить.)

Тетяна Михайлівна. Та, мабуть, шістдесят третя. Яка ж іще. Раз тут крутиться, тут і живе. Шістдесят третя? (Дмитрик мовчить.)

Вася. Спробуємо для початку шістдесят третю. (Дістає записник, гортає, набирає номер.)

Дмитрик (у відчаї). Що ви робите?! Це ж уся школа знатиме, всі…

Тетяна Михайлівна. А ти думав! Вкрасти — і щоб ніхто не знав? Ні! Так не буває.

Вася. Зайнято. Може…

Тетяна Михайлівна. Ану давай я! (Забирає у Васі трубку, зазирає у записник, набирає номер.) О! А ти кажеш — зайнято. Дзвонити не вмієш. (Передає Васі трубку.)

Вася (у трубку). Алло. Школа? Доброго дня! З райвідділу внутрішніх справ турбують. Сержант Марченко. Скажіть, у вас вчиться такий Стрижалковський? Дмитро? (Перепитує.) "У якому класі"? (Дмитрику.) У якому?

Дмитрик. В шостому… "Б".

Вася. У шостому "Б". Що? Є такий? Так. Ну, добре, дякую!.. Що?.. Та от, затримали. Масло у магазині вкрав.

Дмитрик. Ой! Нащо ви?! Для чого?! Що тепер буде?!

Вася (по телефону). Так… так… Дуже шкода, але… Розберемося. Аякже. До побачення! (Кладе трубку.)

Тетяна Михайлівна. Починається все з отаких дрібниць, а закінчується… Злодіями стають, вбивцями, гвалтівниками…

Вася. Так, Стрижалковський… Треба перевіри ти, чи не стоїш ти в нас на обліку. В дитячій кімнаті.

Дмитрик. Ні.

Вася. Поставимо. Треба профілактувати.

Дмитрик. За що?.. Я ж… Що ви робите?!

Тетяна Михайлівна (обурено). Це ще ми робимо? Ну! Не він! А — ми! Ах, ти… У колонію таких треба! У колонію! Візьми, візьми його на облік! Обов’язково! Щоб знав! Це ж треба! "Що ви робите?" Ну!

Вася (підводиться з-за столу). Ну, гаразд. Ходімо.

Дмитрик. Що?!. Дядю! Ну, не треба! Відпустіть мене! Я вас прошу!

Вася. Пояснення напишеш. У мене бланків з собою нема. Побалакаємо. А там буде видно, що з тобою робити. У всякому разі, на батьків натиснемо. Щоб не самоусувалися.

Тетяна Михайлівна. Коли мене отакі у провулку оточили, я думала: все, кінець! Ні жалості в очах, ні… їм і вбити нічого не варто… Отакі і коней на смерть заганяють, і шкуру з живих собак здирають — на шапки. Токсикомани чортові!

Дмитрик (тихо). Якщо мама дізнається…

Вася. Ходімо, ходімо! Раніше треба було думати. (Разом з Дмитриком іде.)

Голос за сценою: "Тетяно Михайлівно! Від Любарського машина прийшла!"

Тетяна Михайлівна. Іду!

Затемнення.

КАРТИНА ТРЕТЯ

Декорація першої картини. До стіни будиночка Надії Іванівни приставлена драбина. Стоячи на ній, Дмитро Миколайович фарбує флюгер-літачок. Надія Іванівна (у фартуху, руки в борошні) сидить біля столу під дубом.

Дмитро Миколайович. Подумати тільки! Скоро буде півсторіччя цьому крилатому диву. А ще крутиться. Діє.

Надія Іванівна. Це, Митю, завдяки тобі. Спасибі тобі, дорогий мій!

Дмитро Миколайович. Ну, не тільки ж я. І учні ваші допомагали завжди, тимурівці. Лагодили, міняли деталі, фарбували. Але і я... Мені це завжди подобалося. З дитинства. В цьому є щось урочисте. Наче якийсь ритуал.

Надія Іванівна (зітхає). Це, мабуть, все, що лишилося від Шурика. А Дмитрику сподобалося.

Дмитро Миколайович. Чомусь він не прийшов за магнітофоном.

Надія Іванівна. Що? Не приходив?.. Дивно. А я думала...

Дмитро Миколайович. Говорив, пам'ятаєте, о дванадцятій. А вже кінець дня.

Надія Іванівна. Може, мамі стало гірше. Не до пісень... Сьогодні, здається, магнітна буря. У мене в самої серце от-от зупиниться.

Дмитро Миколайович. Не нарікайте на своє серце. У вас стільки життєвої енергії, життєвої сили!

Надія Іванівна. Е-е, Митю, життєві сили уже не ті. Як швидко минає термін, одпущений людині! Як швидко!.. Життя, Митю, — це поїзд, який мчить до прірви. Людина метушиться, з кимось свариться, лається — за холодний чай, верхню полицю, вологу білизну. Клопочеться, щоб перевели в інший вагон — купейний, м'який, міжнародний. Переживає, мучиться… А мимо проносяться станції. На одній весілля, на іншій похорон. А от зустрічають з оркестром, з квітами. Ювілей!.. Але поїзд не зупиняється. Станції лишаються позаду. І знову — стовпи, стовпи, стовпи… Дні, місяці, роки… Де прірва — невідомо. Чи то зараз за поворотом, он за тим лісом, чи ще не скоро. Відомо лише одне — попереду прірва… Тут уже нікуди не дінешся.

Дмитро Миколайович. Що це з вами сьогодні? У Любочки день народження, а ви… Я вас не впізнаю.

Надія Іванівна. Пробач, це я просто так… Серце чогось болить більше, як завжди. Та вже й пора! Треба совість мати. Вісімдесят два. Усі ліміти середньої світової тривалості життя порушені. Навіть непристойно. Геронтократія, як кажуть вчені.

Дмитро Миколайович. Припиніть! Я вас благаю! Ви ще багатьом сорокарічним учням своїм фору дасте.

На ганок будиночка Надії Іванівни вибігає Любочка.

Любочка. Бабо Надю! Вибачте, вас Вірочка Василівна кличе. Пиріг, здається, треба виймати, а вона без вас не наважується.

Надія Іванівна. Іду, іду! Оце вийшла на хвилиночку повітря свіжого ковтнути, а розсілася, розбалакалася. Та все з претензіями. Дидактика.

Повчання. Ох, ці старі вчителі! Чого ти мене не зупинив. Митю? (Важко піднімається, йде в будинок.)

Любочка (підсідає до столу). Чого це ви якийсь невеселий? Дмитре Миколайовичу! У вас така гарна усмішка. Ну чого ви?

Дмитро Миколайович (злазить з драбини. теж підсідає до столу). Та нічого, Любочко. Трохи стурбований. Мусив прийти мій Дмитрик. За магнітофоном. У його матері теж сьогодні день народження. А вона в лікарні. І чомусь не прийшов.

Любочка. Це той ваш соліст?

Дмитро Миколайович. Так. Дмитрик.

Любочка. Ви стільки про нього говорите. Хоч би показали коли-небудь.

Дмитро Миколайович. Будь ласка. Я ж тебе запрошував до нас. Чого ж ти?

Любочка. Коли? То на роботі, то з тією пропискою бігала… Взагалі, голос — це… дарунок долі. Нікому так не заздрю, як тим, хто має природні дані — голос абощо.

Дмитро Миколайович. Звичайно, голос — це від бога. Але, щоб по-справжньому співати, треба ще мати отут. (Показує пальцем на груди.) У Дмитрика якраз є. Якось він приніс на хор чурчхелу. Тато з Кавказу привіз. Почав частувати. Все пороздавав. А сам навіть не попробував. Тільки спитав потім тихо: "Яке хоч воно на смак?" А то колись увечері три години просидів у котловані під фундамент, вибратися не міг — цуцика поліз рятувати. І на допомогу кликати соромився. Бабрався там, аж поки сторож випадково не помітив.

Любочка. Гарний хлопець!

Дмитро Миколайович. Є у нього оригінальне слово — "добровство". Це він так називає активне добро. Найкращі люди, каже, ті, які роблять добровство.

Любочка. Цікаво! "Добровство"! Треба буде взяти на озброєння. Скажу своїй начальниці. Вона любить різні словечка.

Дмитро Миколайович. І чого він не прийшов?..

З дверей визирає Віра Василівна.

Віра Василівна. Любочко! А тепер Надія Іванівна тебе кличе. Не може знайти, де ти поклала ванільний цукор. (Зникає.)

Любочка. Біжу! (Біжить у будинок.)

Дмитро Миколайович. Хоч бери і сам до нього додому йди. Ну!.. А Вірочка як на те просила нікуди не рипатися.

Входить Віктор Олександрович.

Віктор Олександрович (вітально підносить руку). Кращі слова!.. Можна?

Дмитро Миколайович (вражений, тихо). Вітя!.. (Кричить.) Вітько! (Кидається до нього, обіймає.) Ти звідкіля? Як? Коли?

Віктор Олександрович. Митю! Дорогий! Рідний ти мій! (Цілуються.)

Дмитро Миколайович (кричить). Віро! Вірочко! Надіє Іванівно! Вітя приїхав! Віро!.. Ну, як же так? Несподівано! Не написав. Не подзвонив. Як з неба звалився!

На ганку з'являються Віра Василівна, Надія Іванівна, за ними виглядає Любочка.

Віра Василівна. Ну, здрастуй! Здрастуй, герой! (Обіймає Віктора Олександровича.)

Віктор Олександрович (цілує Віру Василівну в щоку, потім цілує їй руку). Здрастуй, ріднесенька моя, здрастуй, мила! Я завжди заздрив Миті, що в нього така дружина.

Дмитро Миколайович (Вірі Василівні). Стривай, ти що — знала, що вій приїде? І тому просила не йти нікуди? Ах!..

Віра Василівна. Ми хотіли зробити тобі сюрприз. Він подзвонив мені в редакцію. Мав прилети ще вчора, але потім передзвонив, що прилетить сьогодні.

Дмитро Миколайович. Ну, конспіратори!

Любочка ховається за дверима.

Надія Іванівна. Красень! Будьте певні!

Віктор Олександрович (швидко йде до ганку, цілує руку Надії Іванівні, а коли вона його обіймає, цілує її в щоку). Здрастуйте, люба Надіє Іванівно! Здрастуйте, дорога моя вчителько! Ви не змінилися аніскільки. Така ж, як і раніше.

Надія Іванівна. Це ти такий, як і раніше! Говориш лестощі просто у вічі. Я не змінилася! Ха-ха-ха!

Віктор Олександрович. Клянусь вам! Слово честі! Наче вчора розсталися. (Роздивляється навкруги.) Все, як п’ятнадцять років тому… Милі мої! Як мені не вистачало всіх вас… всього цього! Ви мої найближчі, найдорожчі, найрідніші! Тут у вас я почуваю себе найкраще… Там, за кордоном, я тільки й думаю: от приїду до моїх Миті й Вірочки… і Надії Іванівни… сядемо на стіл, і я до ранку розповідатиму, що я бачив. Ви знаєте, якби вас у мене не було, я б… не знаю… А пам’ятаєте, як ми у преферанс грали за цим столом. Спершу ми з тобою тільки дивилися. Грали твоя мама, Надія Іванівна, Вячеслав Святославович, Богданик. А потім навчилися й ми.

Надія Іванівна. А ти пам’ятаєш? І Вячеслава Станіславовича? І Богданчика?

Віктор Олександрович. Аякже! Вячеслав Станіславович у пенсне, з борідкою-еспаньйолкою. Ми з Митькою називали його Кіса Вороб’янинов.

Надія Іванівна. Ну для чого? Він був такий добрий, такий інтелігентний. (Зітхає.) Як довго ми соромилися цього слова — інтелігент. Воно було майже лайливим. Здається, нарешті схаменулися. Нема вже давно ні Вячеслава Станіславовича. І будинок його знесли. Ні Богданчика. Він був найстаршим серед нас, а ми його називали Богданчик.

Віктор Олександрович. А "древо пізнання" таке ж могутнє й нетлінне! Здрастуй, дерево! (Обіймає дуб, притуляється до нього щокою.) Подумати тільки! Ми були у першому класі, коли я вперше його побачив. Пам’ятаєш, як я намагався видряпатися на цю гілку і порвав штани. Боже мій! Де ті штани? Скільки штанів поміняв я відтоді!

Дмитро Миколайович. Так. Мабуть, найменше змінився дуб. Мама дуже любила його.

Віктор Олександрович. Прости, Митю. Я дізнався лише через півроку після… Наталка написала. Вічна пам’ять і вічний спокій! (Схиляє голову.)

Дмитро Миколайович. Та що ти, Вітю! Я все розумію. Вона тебе часто згадувала… в останній рік. Говорила, який ти молодець, зробив кар’єру. Який ти розумник.

Віктор Олександрович. Вона до мене добре ставилася.

Дмитро Миколайович. Ти завжди вмів подобатися жінкам. З дитинства. І вони прощали тобі твою легковажність.

Віктор Олександрович. Припини! Це ти одружився з єдиною у світі жінкою, яку можна кохати все життя.

Віра Василівна. Як легко, не задумуючись, говориш ти, Вітю, красиві слова. Один наш редакційний жартівник любить повторювати: "Красиві речі — для меншості. Для більшості — красиві слова!"

Віктор Олександрович. О! Щодо красивих речей… Одну хвилиночку! (Відкриває "дипломат", дістає коробочку.) Маленький сувенір! (Подає Вірі Василівні.) Гранатовий перстеник. Були ще сережки. Гарнітур. Але десь загубилися. Ти вже вибач. Гранат це ж твій камінь. Правда?

Віра Василівна. Ой, ну тебе! Вийшло, що я напросилася. Дякую!.. Ти не можеш не… (Цілує Віктора Олександровича.)

Віктор Олександрович. А вам, Надіє Іванівно, от, будь ласка… Справжній "Паркер". Щоб ви писали листи своїм учням. І мемуари. (Подає ручку.)

Надія Іванівна. А я при чому? Ну, дипломат! Будьте певні! Дякую! Мемуари навряд. А от листи, звичайно, писатиму. Дякую!

Віктор Олександрович. Ну, а тобі, Митю!.. Ти, старий, завжди зневажав різне барахло. От! (Виймає з "дипломата" пляшку.) Рідина, яку я шаную понад усі інші. Віскі. "Білий кінь". Ніколи не болить голова. П’ється легко, приємно і не впливає на інтелект. Було дві. Та одну, пробач, розбив, коли збирався у дорогу.

Дмитро Миколайович. "Білий кінь". Ти вірний собі. Пам’ятаєш, як у дитинстві ти мріяв гарцювати на білому коні. Коли дізнався, що у давнину переможці в’їжджали у підкорене місто саме на білих конях. Віктор! Переможець!

Віктор Олександрович. А що? Сенс життя у перемогах, а не в поразках. Вірочко! Рибко! Тягни сюди чарки які-небудь, треба просто зараз отут під деревом без закусі по чарчині — за зустріч!

Віра Василівна. Ні, Вітю, не треба.

Надія Іванівна. Так, так.

Віктор Олександрович. Що? Указ? Розумію! Сам борець за тверезість. Хай горить земля під ногами п’яниць!.. Регулярно п’ю за порадою новорічної реклами безалкогольний напій "Вечірній". Але... люди добрі! Я не один рік чекав цієї миті. Трішечки. По грамулі.

Віра Василівна. Вітю! Йому не можна. Ні краплі.

Віктор Олександрович. Як?!

Віра Василівна. Після операції. Професор сказав — мінімум три роки.

Дмитро Миколайович. Навіть пива. Пробач. Ти — будь ласка! А я…

Віктор Олександрович. Ну, що ж… Тоді випустимо коника на волю! (Різким рухом обкручує пробку, ллє віскі у відро, що стоїть біля ганку.) Якщо не Митя — значить, ніхто.

Віра Василівна (відбирає в нього пляшку). Припини! Це вже, вибач, піжонство!

Віктор Олександрович. Та ні. Просто я віз її спеціально для Миті. Мріяв випити її разом з ним.

Дмитро Миколайович. Пробач, що я тебе так підвів.

Віктор Олександрович. Це ти, звичайно, пробач. Вірочка говорила мені по телефону щось про операцію. Але якось між іншим. Я не думав, що це так серйозно. Вона говорила, що ти зараз захоплюєшся якимсь хором.

Віра Василівна. О! Він тих своїх хлопців-хористів любить більше, ніж мене.

Дмитро Миколайович. Облиш! Всім життям, що залишилося, я зобов’язаний Вірочці. (Обіймає її за плечі.) Але чого ж він все-таки не прийшов?

Віктор Олександрович. Хто?

Дмитро Миколайович. Та хлопчик один. Мав обов’язково прийти і…

Віра Василівна. От бачиш! Що я казала? Я для нього вже…

Дмитро Миколайович. Ти ж знаєш, що ти для мене— все! Вона мене виходила. З того світу, можна сказати, повернула. Місяць пробула зі мною в лікарні. Спала у коридорі на стільцях. Якби не вона…

Віктор Олександрович. Та ти що?! Милі ви мої! Я ж нічогісінько не знав!

Дмитро Миколайович. А звідки ти міг знати там, у своїх закордонах? Якби ми хоча б листувалися. Але це в нас не заведено.

Віктор Олександрович. Ну, розкажи! Розкажіть, благаю!

Надія Іванівна. Я піду, Вірочко, а то там все попригорає.

Віра Василівна. Добре. Надіє Іванівно. Я зараз теж прибіжу. Через кілька хвилин буквально. Добре?

Надія Іванівна іде в будинок.

Дмитро Миколайович. Та що там розказувати, Вітю… Не хочеться навіть згадувати. Сім місяців. То в лікарні, то дома. Підшлункова. Панкреатит. П’ять операцій. Ускладнення. В тому числі й на серце. Не для радісної зустрічі ці спогади. Давай не будемо псувати сьогоднішній день. Як-небудь потім. Я теж так чекав цієї хвилини! Розкажи краще про себе.

Віктор Олександрович. Та що про мене… Тільки приїхав і знову збираюсь… Ніколи й надивитися на рідні місця. Все це потім буде мені снитися, маритися. Тут же минули кращі дитячі, студентські роки життя. Завжди згадую і цей дуб, і пагорб, і церкву. Стривайте! А що це з нею сталося?! Її що — реставрували?

Віра Василівна. Так, це наш музей. Митин музей. У минулому році дістав статус народного.

Віктор Олександрович. Стривай, стривай, я щось не зовсім розумію. Який музей?

Дмитро Миколайович. Музей нашої Ковалівки. Ми з тобою, дорогий Вітю, закінчили історичний, вивчали Стародавній Рим, Грецію, Єгипет, державу Урарту. І ніколи не задумувалися над тим, що наша Ковалівка, яку зараз уже доїдає місто, — теж історична місцина.

Віктор Олександрович. Чому не задумувались? Я знаю, тут колись жили ковалі.

Дмитро Миколайович. Які ковалі?

Віктор Олександрович. Ну, ті, що кували… щось залізне.

Дмитро Миколайович. От-от!.. Це була споконвічна ковальська слобода. Тут кували зброю для козаків-запорожців. І в шістнадцятому сторіччі, і в сімнадцятому, і у вісімнадцятому…

Віктор Олександрович. Ти диви!

Дмитро Миколайович. І от у перервах між операціями, лежачи тут, у саду, почав я думати про це. І загорівся ідеєю створити краєзнавчий музей Ковалівки. І коли трохи оговтався… Добре, вільного часу було досить… Я ж пенсіонер… За станом здоров’я.

Віктор Олександрович. Ну-у?!

Віра Василівна. Тимчасово.

Дмитро Миколайович. Все у цьому житті тимчасове. Першими експонатами стали запорозькі шаблі, піки, перначі — цілий арсенал, знайдений, коли рили котлован для отого дев’ятиповерхового будинку.

А потім пішло-поїхало. Книжки, де згадувалася наша Ковалівка, картини, гончарні вироби, старі фотографії, предмети побуту. Клопоту було — не кажи. Церкву хотіли ж спочатку зносити. Непридатна будівля, аварійний стан. А потім підключилася Вірочка з своєю газетою. Шефство узяло БМУ-4, учні Надії Іванівни. І на громадських засадах, по суботах, неділях… Молодці хлопці! А коли відбудували, організували музей, прийшли якось школярі. Розцвірінькались. Прислухався я — акустика чудова! Вміли наші предки будувати храми.

Віра Василівна. А дітей ти ж знаєш, як він любить.

Дмитро Миколайович. І майнула в мене думка: а що як організувати тут дитячий хор? Я ж музучилище закінчив, сам у хорі співав колись. І взагалі захотілося хлопців якось зацікавити, підлітків. З нічого робити вони ж бозна-чим займаються. І взявся. І знаєш, сам захопився. Ми розкопали такі народні пісні українські! Ну й сучасних, звичайно, співаємо. У мене там є один хлопчик. Дмитрик. Тезко. Ти б його послухав!

Віра Василівна. Це його улюбленець. Справді хороший хлопець.

Дмитро Миколайович. Це він мав прийти. У нього мати зараз в лікарні. Сьогодні її день народження. Магнітофон хотів узяти. Там запис, він співає: "Хай завжди буде мама!"

Віктор Олександрович. А-а!

Дмитро Миколайович. І чогось не прийшов. Що таке?

Віра Василівна. Ну, значить, не зміг. Щось перешкодило. Може, ще прийде. Піду гляну, як там справи. Треба вже, мабуть, на стіл накривати. (Йде у будинок.)

Дмитро Миколайович. У нас сьогодні теж іменини. Будеш почесним гостем.

Віктор Олександрович. Та ти що? А хто іменинник?

Дмитро Миколайович. Родичка Надії Іванівни. Любочка. Приїхала вступати до університету, але… на жаль… Ну, і залишилась. Надія Іванівна ж…

Віктор Олександрович. Ой! А я все пороздавав.

Дмитро Миколайович. Нічого. Наріжемо квітів. Ти ж у нас майже генерал. Окраса будь-якого свята. Сам подарунок.

Віктор Олександрович. Смієшся. Кепкуєш, як завжди.

На ганок виходить Любочка з кошиком у руці.

Дмитро Миколайович. А от і вона! Познайомтесь. Це мій друг дитинства. Віктор Олександрович. Професор. Доктор наук. А це Любочка.

Любочка. Продавщиця.

Віктор Олександрович. Дуже приємно! (Потискає Любочці руку.) Така красуня! Вітаю вас з днем народження! Мені Дмитро Миколайович сказав. Якби знав, привіз би вам щось цікаве. Та це ми ще виправимо.

Любочка. Ой! Що ви? Дякую! Нічого не треба. Буду дуже рада. У мене ще ніколи на дні народження не було професорів. Я їх завжди уявляла собі старенькими, лисими, в окулярах. А ви…

Дмитро Миколайович. Улюбленець студенток, аспіранток і лаборанток.

Любочка. Вибачте. Я зараз швиденько збігаю у гастроном, дещо прикуплю. І будемо зразу накривати на стіл. (Вибігає.)

Віктор Олександрович. Гарна дівчина. Просто красуня.

Дмитро Миколайович. Дев’ятнадцять років! Вік кохання, весни і щастя.

На ганку з’являється схвильована Віра Василівна.

Віра Василівна. Надії Іванівні погано! Треба викликати "швидку".

Дмитро Миколайович. Що таке?

Віра Василівна. Ми виймали пиріг. Вона нахилилася. Я ледве встигла її підхопити. Мабуть, сердечний спазм. Митю! Швидше!

Дмитро Миколайович (поспішливо шукає в кишенях). Двох копійок, здається, нема.

Віктор Олександрович. На! Я вчора наміняв. (Дає.)

Дмитро Миколайович. О! Спасибі! (Біжить за лаштунки.)

Віктор Олександрович. От тобі й… Віра Василівна. Отаке життя! Ніколи не знаєш, що трапиться за хвилину.

Входить Вася.

Вася. Здрастуйте. А… де Люба?

Віра Василівна. Тільки що…

Віктор Олександрович. Побігла щось купити.

Віра Василівна (Васі). Ти без квітів… Щось трапилося? Блідий, губи тремтять.

Вася. Так… Трапилося…

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Та ж сама декорацій. На ганку у плетеному кріслі сидить Надія Іванівна. Дмитро Миколайович, Віктор Олександрович, Віра Василівна і Любочка накривають на стіл.

Віктор Олександрович. І нащо я, Дуремар, виливав "Білого коня"? Такий напій!

Віра Василівна. Дякуй, що я врятувала половину.

Віктор Олександрович. Дякую! Визнаю помилку! Повністю.

Надія Іванівна. І я… Замість іменин ледь похорон вам не організувала. Не гнівайтесь. Більше не буду, як казали мої учні. Пробачте старій вчительці.

Дмитро Миколайович. Як ви себе почуваєте?

Надія Іванівна. Та нічого. Вкололи, повітря свіжого ковтнула — і живу, як бачите.

Любочка. Може, все-таки відмінимо? Бабо Надю?

Надія Іванівна. Ні! Ні в якому разі! Але на стіл я, звичайно, не сяду. Пробачте. От де тільки твій Вася? Міг би вже й прийти.

Віра Василівна. Він, між іншим, прибігав. Сказав, щось там у них трапилося. І побіг, нічого не пояснивши.

Дмитро Миколайович. У них щодня щось трапляється. Така робота.

Любочка. Ну й не треба! Не будемо чекати. Обійдемося без нього. Тетяна Михайлівна зараз прийде і сядемо.

Надія Іванівна. Піду вже ляжу. Щоб своєю присутністю не навіювати вам непотрібних думок.

Віра Василівна. Давай, Вітю, допоможемо Надії Іванівні. Заодно приготуєш свій фірмений салат. А я подивлюсь. Щоб запам’ятати.

Віктор Олександрович. Нема питань! Рецепт мого салату, щоб ви знали, надрукував польський журнал "Пшекруй": "Салатка пана професора з Москви".

Дмитро Миколайович. Ну-у!

Віктор Олександрович. А ти думав! Це, може, моє безсмертне творіння. Всі лекції забудуться, а салат житиме й тішитиме мільйони трудящих країн соціалістичної співдружності. (Разом з Вірою Василівною веде Надію Іванівну у будинок.)

Любочка. Симпатичний ваш друг.

Дмитро Миколайович. Так, він уміє подобатися людям… А Дмитрик мій так і не прийшов. Мабуть, матері таки стало погано.

Входить Тетяна Михайлівна з великою яскравою сумкою у руці

Тетяна Михайлівна. Здрастуйте! Привіт, пташко!

Любочка. Ой, Тетяночка Михайлівна!

Дмитро Миколайович. Здрастуйте!

Тетяна Михайлівна (обіймає, цілує Любочку). Поздоровляю! Бажаю, щоб ти була здорова, як вода, і весела, як весна! (Виймає з сумки пакет.) На! Володій!

Любочка. Ой! Дякую! Що це? (Виймає, роздивляється.) Ой! Це ж… Ой! Дякую! (Рвучко обіймає, цілує Тетяну Михайлівну.)

Тетяна Михайлівна. З чекового. Франція. Ти пробач, пташко, я на хвилинку, тільки привітати, поздоровити.

Любочка. Ви що?! Тетяно Михайлівно! Уже ж все готове. Бачите? Зараз будемо сідати за стіл. Тільки вас чекали.

Тетяна Михайлівна. Ні! Не можу! У мене побачення. Ділове. З потрібною людиною.

Любочка. Тетяно Михайлівно!

Тетяна Михайлівна. Ти ж мене знаєш. Якби я могла… А чому ти мене не познайомиш?

Любочка. Ой, пробачте! Це моя начальниця. Тетяна Михайлівна.

Дмитро Миколайович. Дуже приємно.

Тетяна Михайлівна. Ну, для чого так — начальниця? Просто старший товариш. (Простягає руку) Тетяна. Михайлівна.

Дмитро Миколайович. Дмитро. Миколайович.

Тетяна Михайлівна. Ви — Любочкин сусіда? Директор музею?

Дмитро Миколайович. Так. Сусіда.

Тетяна Михайлівна. Я якраз хотіла вас бачити. Дозвольте маленьку консультацію?

Дмитро Миколайович. Будь ласка. Якщо зможу.

Тетяна Михайлівна (виймає з сумки ікону). Розумієте, у нас є художник. Аркадій. Вітрини нам оформляє. Я його попросила дістати мені ікону яку побудь. Для інтер’єру. У мене якраз куток один гуляє. Просила щось пристойне, старовинне. Ось він притяг. Богоматір. З немовлям. Каже, вісімнадцяте століття. А я ж у цьому, ясна річ, ні бум-бум. Подивіться, будь ласка. Як спеціаліст.

Дмитро Миколайович (розглядає ікону). Ну, який же я спеціаліст?.. Це вам до мистецтвознавця треба було б… А втім… Спеціаліст тут, здається, не дуже й потрібен.

Тетяна Михайлівна. Не вісімнадцяте?

Дмитро Миколайович. Боюсь, що навіть не дев’ятнадцяте. І не перша половина двадцятого.

Тетяна Михайлівна. Та ви що?!

Дмитро Миколайович. На жаль. Очевидно, друга половина нашого сторіччя. Найшвидше вісімдесяті роки. Бачите, якщо колупнути глибше, свіже дерево. Біле. Ще недавно воно весело шелестіло листям. І, може, ви самі стояли під ним з якою-небудь потрібною людиною. Але, якщо вам для інтер’єру, — яка різниця?

Тетяна Михайлівна. Що-о?! Щоб я у себе вдома повісила якусь лажу?! Ви просто не були у мене в квартирі. У мене одні шпалери німецькі чого варті! У мене…

Дмитро Миколайович. А багато взяв?

Тетяна Михайлівна. Та не грошей шкода! Дідько з ними, з грошима. Заробимо. Противно, що віру в людину тля підриває. Як після цього вірні й людям? Як? Ну!

Дмитро Миколайович. Так. Прикро, коли обманюють.

Тетяна Михайлівна (кидає ікону в сумку). Ну, Аркаша, гад! Я до нього як до рідного, а він, чмо, з мене шланг робить! Ну! Ну я йому покажу Богомать! Він у мене в ногах все життя поклони битиме. Я з нього розп’яття зроблю! Він у мене не воскресне! Ну, побігла. Дякую за консультацію! Ви мені одкрили очі.

На ганок виходить Віктор Олександрович, у фартусі, з ножем у руках

Віктор Олександрович (завмирає вражений). О!

Тетяна Михайлівна (теж вражена). Хо! Хо-хо! О-ля-ля! Се маніфік! Оце зустріч! (Неприродно сміється.) Ха-ха-ха!

Дмитро Миколайович. Ви що — знайомі?!

Тетяна Михайлівна. Деяким чином! (Віктору Олександровичу.) То як це розуміти? Доповідь у малому Раднаркомі?

Віктор Олександрович (ніяково). Я… я дзвонив… але… ніхто не брав трубки.

Тетяна Михайлівна. "Дзвонив"! Інтересно! Пішла — спав. У магазин мені треба було. Чековий. Прийшла — нема. Думала — вийшов кудись. Тоді дивлюсь — і плаща нема, і чемоданчика. Отже, втік. Зник, як булька на воді. "Цирк поїхав — клоуни лишились!" Ну, вибачте! Я не вулична якась, щоб зі мною так! І не Олечка покійниця! Порядні люди хоча б прощаються. На тобі твої сережки погані! (Смикає, але не може зняти гранатові сережки.) Тьху! Не знімаються. Ще вуха порву. Браковані, мабуть. Віскі він мені виставив! "Білий кінь"!.. Жеребець!.. Я ж, як дурочка, ікру на стіл метала, краби, сьомгу… Ну, нічого! Бог тебе покарає! Я вже помітила — хто мене ображає, того завжди бог карає. Не буде тобі удачі. Накриється тазиком твоя Сорбона. Побачиш! (Швидко виходить.)

Пауза.

Дмитро Миколайович. Вїтю! Що це означає?

Віктор Олександрович. Та, розумієш, дурниця якась вийшла… (Обертається до Любочки.) Вибачте, будь ласка, але…

Любочка. Ой! Будь ласка! (Приголомшена, біжить у будинок.)

Віктор Олександрович. Та… Розумієш, сам не думав… не чекав…

Дмитро Миколайович. Я теж. Я думав, ти прямо з літака. Віра говорила, ти спершу дзвонив, що будеш вчора, потім вчора передзвонив, що будеш сьогодні. А виявляється…

Віктор Олександрович. Так, так. Все правильно. Я прилетів учора. Зайшов до неї… вона запросила… ну і… передзвонив Вірочці з автомата.

Дмитро Миколайович. І давно ти з нею знайомий?

Віктор Олександрович. Та ні… тобто…

Дмитро Миколайович. Щось ти, друже, крутиш. Ти ж розумієш, дурити мене не варто. Я надто добре тебе знаю. І ти мене знаєш.

Віктор Олександрович. Так. Знаю.

Дмитро Миколайович. Ця Тетяна Любочці, звичайно, скаже. Отже, доведеться щось говорити. Як я розумію, ти потрапив у дурне становище, пошився у дурні.

Віктор Олександрович. Так, становище дурне. Я й не уявляв, що світ такий тісний.

Дмитро Миколайович. Якщо вірити їй — ти в неї ночував.

Віктор Олександрович. Так вийшло. Я й не сподівався.

Дмитро Миколайович. Не тягни. Вірочка може вийти з хвилини на хвилину.

Віктор Олександрович. Ти не раз мене виручав. Мені часто у ці роки не вистачало твоєї поради, Митю.

Дмитро Миколайович. Щоб радити, треба знати суть справи. Що це за Олечка покійниця?

З дверей будиночка визирає, потім ховається Любочка (підслуховує).

Віктор Олександрович. Яка Олечка?

Дмитро Миколайович. Олечка покійниця, про яку вона згадувала.

Віктор Олександрович. Згадувала? Щось не пам’ятаю. Тобі, мабуть, вчулося.

Дмитро Миколайович. Ні, не вчулося. На слух не скаржусь. Інші болячки є. А слух прекрасний.

Віктор Олександрович. Та то вона залякувала. Ти ж бачиш, — скандальна баба.

Дмитро Миколайович. Що ж мені — в неї питати?

Віктор Олександрович. Та облиш ти, Митю! Ну переночував у жіночки. До речі, вільної, незаміжньої. Сама запросила, наполягала навіть… Чи варто так докладно розбиратися? Ти ж мужчина, мусиш розуміти. Неприємно, звичайно. Терпіти не можу скандалів. Шкодую тепер. Але шо поробиш? Грішний. З ким не буває.

Дмитро Миколайович. Що це за Олечка покійниця, про яку я нічого не знаю? Не сьогодні ж вона померла, не вчора… Ти тут не був багато років… Чи, може…

Віктор Олександрович. …я її вбив? Та кинь ти, їй-богу! Детективу не буде.

Дмитро Миколайович. На жаль, кинути не можу. У мене вдома відбувся огидний скандал. Вірочка про це рано чи пізно дізнається. Я мушу їй щось сказати, якось пояснити. Ти ж не людина з вулиці. Ти мій друг. І не просто друг, а друг дитинства. Дуже близька людина, якій я вірю все життя. І раптом — скандал, покійниця… Я смію думати все, що завгодно.

Віктор Олександрович. Та ти що!

Дмитро Миколайович. Пробач, але я мушу знати. Це не просто цікавість.

Віктор Олександрович (зітхає). Ех, не хотілося б ворушити. Стара історія…

Дмитро Миколайович. Стара? І я нічого про неї не знаю? Тим більше.

Віктор Олександрович. Не ображайся. Я про це нікому не говорив.

Дмитро Миколайович. Твоє право, звичайно, але…

Віктор Олександрович. Ех, Митю! Митю! Це така історія… Нема чим хвалитися. Тому й мовчав. І разом з тим… Минуло стільки років, а я пам’ятаю все до найменших дрібниць. Наче то було вчора. Тільки давай домовимося. Втримайся, будь ласка, від благородного гніву. Звинувачувати мене, як ти любиш, одразу не поспішай. Вислухай і спробуй зрозуміти.

Дмитро Миколайович. Спробую.

Віктор Олександрович. Було це у сімдесят третьому. Коли я закінчував аспірантуру. Ти саме тоді був у експедиції. На Херсонщині, по-моєму.

Дмитро Миколайович. Так, у сімдесят третьому ми розкопували скіфські поховання, кургани.

Віктор Олександрович. Був у нас дома ремонт. Розумієш. Батьки поїхали на курорт. У Харакс. Батько тоді вже хворів, мати спеціально вивезла його, щоб він не дихав усім цим. На господарстві залишили мене. Ремонт робила жіноча бригада. Дві похилого віку і одна молоденька, зовсім дівчина — двадцять років Олечка. Не те щоб красуня, личко простеньке, кирпатенька, і зуб передній щербатий. Але така свіженька, пухкенька, шкіра білосніжна, гладенька, чиста… Голова в мене замакітрилась. Я про все на світі забув, втратив над собою владу… Такої пристрасті, жаги я не відчував ні до, ні після… Не любові, а саме пристрасті. Запаморочення якесь. Спершу у нас вдома зустрічалися, а як приїхали батьки, до неї ходив. У двоповерховий будиночок тут, на Ковалівці, тільки в іншому кутку, на Захаровській. Вона кімнату там знімала. Прізвище в неї було кумедне — Непийпиво. Вона з Запорізької області.

Дмитро Миколайович. Від чого вона померла?

Віктор Олександрович. Почекай. Три місяці ми зустрічалися. І ніхто про це не знав. Надто вже велика різниця була — син професора, членкора, сам без п’яти хвилин кандидат — і сільська дівчина-штукатур, яка говорила "конкректно", "фатить"… Вона навіть на "ти" зі мною ніяк перейти не могла. Довго на "ви" називала.

Дмитро Миколайович. Ну, це…

Віктор Олександрович. Звичайно, звичайно… Але… На той час батька поклали в клініку у Москві, він там через півроку і помер, як ти знаєш. А мати ж у мене москвичка, все її коріння там. Тітка Зіна тоді вже овдовіла. Одне слово, захистився я і переїхали ми до Москви.

Дмитро Миколайович. І роман твій на цьому закінчився.

З будиночка Надії Іванівни виходить Віра Василівна.

Віра Василівна. Дмитрика не було? Тепер уже і я чогось хвилююсь.

Дмитро Миколайович. Не ятри душу. Не було.

Віра Василівна. У вас якась розмова? Секретна?

Дмитро Миколайович. Ще кілька хвилин.

Віктор Олександрович. Пробач.

Віра Василівна. Будь ласка, будь ласка… (Зникає за дверима.)

Дмитро Миколайович. А як поставилася до розлуки Олечка?

Віктор Олександрович. Ну… як… (Зітхає.) Вона й сама розуміла, що одружитися і забрати її в Москву я не можу. Плакала, звичайно. Але — жодних претензій. З характером була.

Дмитро Миколайович. А Тетяна ця тут до чого?

Віктор Олександрович. А Тетяна була тоді дев’ятикласницею. Жила в тому ж будинку, що й Олечка. І, певно, закохалася в мене, дурненька. Весь час підглядала, стежила за нами, коли я приходив. Незграбна така, недоладна. Я її й не запам’ятав навіть.

Дмитро Миколайович. Тому й вирішив переночувати?

Віктор Олександрович. Та так вийшло. Я Олечку розшукував.

Дмитро Миколайович. Для чого? Нащо?

Віктор Олександрович. Ну, дізнатися хотів, як вона.

Дмитро Миколайович. Ні з того ні з сього? Стільки років минуло і раптом…

Віктор Олександрович. Не раптом (Зітхає.) А! Одверто — так одверто! Довіряю тобі, Митю, як другу, те, чого матері рідній не довірив. Розумієш, кілька років тому, коли я відзначав захист докторської, — тоді ще можна було відзначати, — уже над ранок у вузькому колі… я і ще двоє мужиків з нашої кафедри… була п’яна чоловіча розмова про жінок. І… Вертинський мене спровокував… ми саме "Прощальный ужин" крутили… тріпонув я їм "про упоительную власть пленительного тела, про ту божественную страсть, что в нас обоих пела", про Олечку тобто. Тобі не говорив, нікому стільки років нічого не говорив, а цим покидькам взяв і розповів.

Дмитро Миколайович. Гусар!

Віктор Олександрович. Був би тверезий, стримався б. А так… Один з них особливо уважно слухав і все випитував подробиці, деталі. Є такі мерзотники, що провокують на відвертість. Розкажеш, а потім все життя шкодуєш. Отак і я. А десь через кілька місяців, перед моєю поїздкою до Югославії, почалися телефонні дзвінки. "Вікторе Олександровичу! Привіт вам з міста вашої юності. Від вашої донечки Ірочки привіт. Чудова дівчинка. Так на вас схожа! От тільки вбрання бідненьке. Просто боляче дивитися. Ви б їй привезли що-небудь з Югославії. Там такі дитячі речі!" Голос жіночий. Але я ж розумію, чиїх це рук справа. А йди доведи.

Дмитро Миколайович. Даремно ти розповів. Тебе завжди підводила легковажність.

Віктор Олександрович. І пішло. Тільки приїжджаю в Союз, через день-два — дзвіночок: "Здрастуйте! З приїздом! Ірочці нічого не привезли? Шкода!" Ех, Митю, якби ти знав, яка сволота люди! Що

робить з ними чорна заздрість! Яка в нас в інституті атмосфера! Один одного буквально з’їдають. Заяви, анонімки, гризня. А тих, хто за кордон вискакує, взагалі утопити ладні. Мене ці дзвінки доводили до… І Наталці ж нічого не скажеш, не поясниш. Хоч зовсім не приїзди до Москви. А ти кажеш — білий кінь! Переможець! Загнана шкапа!

Дмитро Миколайович. Скажи, а насправді Ірочка з’явитися не могла? Тільки чесно!

Віктор Олександрович. Щоб ти нарешті зрозумів, чому я опинився у Тетяни, скажу відверто: тижнів за три до того, як ми розлучилися, Олечка справді натякала мені… хвилювалася, одне слово. Правда, згодом, коли дізналася, що я переїжджаю до Москви, всі розмови про це припинила, мовчала… Я навіть сам спитав, запропонував у разі чого поговорити з ким треба, влаштувати до хорошого лікаря. Але вона категорично відмовилася: "Не бійтесь, я вас не підведу. Їдьте собі спокійно". Напередодні від’їзду вона знову перейшла зі мною на "ви". Кажу ж — з характером була!

Дмитро Миколайович. Ну, а дитина? Скажи чесно!

Віктор Олександрович. Ні! Не було! Чесно… Я ж з Тетяною тому. Треба було дізнатися… Але розумієш, від тих дзвінків мені почало здаватися, що живе отут, на Ковалівці, оця сама Ірочка, моя і Олеччина донька. Вона мені навіть наснилася. Худенька, нещасна… А зараз оформляюсь я у Францію, в Сорбонну. На три роки. Ох, яка це морока! Ти не уявляєш собі, що таке оформлення у капкраїну. Який це рентген. Одного мого колегу, ти його не знаєш, професор з мединституту, місяць тому зарізали. Позашлюбна дитина, відмовлявся платити аліменти. Одне слово — моральне обличчя. Ну і кілька днів назад, коли я був на співбесіді, мене під свіжим враженням теж спитали: "А у вас, Вікторе Олександровичу, нема нічого такого?" Я, звичайно: "Боже збав!" А в самого серце — теньк! А що, як у них інформація, про яку я нічого не знаю! Захвилювався я. Дуже мені не сподобалася усмішка на співбесіді,

таємнича така. Ну, думаю, як каже Тетяна, накрилася тазиком моя Сорбонна.

Дмитро Миколайович. Тому й приїхав. Перевірити.

Віктор Олександрович. Як тобі не соромно! Я приїхав до тебе. Але водночас хотілося й дізнатися, звичайно. Що ж тут такого?

Дмитро Миколайович. І про що ж ти дізнався?

Віктор Олександрович. Дізнався (зітхає), що Олечка померла. Десять років тому, навіть одинадцять. Згоріла від лейкемії. За якихось півроку. Хто б міг подумати! Була така квітуча!

Дмитро Миколайович. І ти заспокоївся.

Віктор Олександрович. Ну що ти, їй-богу!

Дмитро Миколайович. А що — неправда? Тазиком Сорбонна не накривається. Все гаразд.

Віктор Олександрович. Я ж просив тебе втриматися від благородного гніву. Невже я даремно все тобі розповідав? Невже ти нічого не зрозумів?

Дмитро Миколайович. Ні, чому ж. Я зрозумів. Що ти морально витриманий, політично грамотний. Бездоганна кандидатура для Парижа. Але як все-таки вийшло, що ти ночував у цієї Тетяни?

Віктор Олександрович. Уяви собі, що тут ініціатива була не моя. Я розшукував адресу Олечки. У довідковому бюро такого прізвища не було. Думав, вийшла заміж, змінила прізвище. Пішов за старою адресою. Будинок знесли. Але якась бабуся навела мене на Тетяну, і Тетяна

затягла до себе. Я її не впізнав. Просто хотів дізнатися про Олечку. Але вона мені нічого не говорила, інтригувала. І тільки вже потім, уночі, розповіла. "Не хотіла, — каже, — затьмарювати зустріч сумною звісткою, ти б, може, не лишився тоді". Сама, можна сказати, спокусила, а потім ще й претензії.

Дмитро Миколайович. Не дуже благородно так про даму. Та й тікати, як Остап Бендер від мадам Грицацуєвої, професору не до лиця.

Віктор Олександрович (махає рукою). А! Ну її! Я б інакше від неї не здихався. Така приставуча цинічна баба! Хай ображається.

Дмитро Миколайович. "Цинічна"! Хоч не удавай із себе ображену невинність. Досить усе це брудно виглядає. Так і не знаю, що ж сказати Вірочці.

Віктор Олександрович. Можеш сказати все, як є. Думаю, Вірочка зрозуміє. Вона в тебе мудра.

Дмитро Миколайович (помічає у дверях Віру Василівну і Любочку, що не наважуються вийти, гукає). Та виходьте вже, виходьте!

Віра Василівна і Любочка в виходять

Віра Василівна (Любочці). Іди-йди. Подзвони. (Дмитрові Миколайовичу.) Я кажу, хай подзвонить Васі.

Дмитро Миколайович. Правильно. Щоб знати — чекати чи ні.

Любочка. Не треба чекати. Сідаймо. Він, мабуть, взагалі не прийде.

Дмитро Миколайович. Як це?

Любочка. Поїхав, мабуть.

Віра Василівна. Куди?

Любочка. А він у село до матері мусить їхати — картоплю копати. Вже й з начальством домовився. Він же не знав. Я ж йому про день народження тільки вчора сказала.

Дмитро Миколайович. Тим більше треба подзвонити.

Любочка. Та нащо він мені!

Віра Василівна. Не будь такою! Він же тобі так з пропискою допомагав. І взагалі — хороший хлопець.

Любочка. Хороший-хорошнй! То ви його просто не знаєте. Міг би…

Віра Василівна. Ну йди, йди!

Любочка йде.

Дмитро Миколайович. Наші будинки будуть зносити. І в міліції не дуже хотіли прописувати Любочку у Надії Іванівни. Це ж потім зайву квартиру давати доведеться.

Віктор Олександрович (показує рукою на маленькі будиночки, церкву, садки). Невже не буде всього цього? Просто не віриться. Така ж краса! Аж очі вбирає.

Віра Василівна. Не буде. На жаль. Доживає наша Ковалівка.

Входить Стрижалковський.

Стрижалковський. Пробачте… Люба Троян тут живе? Продавщиця?

Віра Василівна. Так. Вона скоро буде. А ви, пробачте, щось хотіли? Може, щось передати? Переказати?

Стрижалковський. Що я хотів?.. Хотів… в очі їй зазирнути… Чи людські вони… ті очі… (Загнувся.) Щось я не те кажу… Ех!.. Не вмію я людей ненавидіти… Не вмію…

Віра Василівна (вражено перезирається з Дмитром Миколайовичем, Віктором Олександровичем). Що?

Дмитро Миколайович. Та це ж батько Дмитрика!.. (Стрижалковському.) Що сталося?.. Здрастуйте… Де Дмитрик?

Стрижалковський. Дмитрик?.. Нема Дмитрика!.. Нема…

Дмитро Миколайович. Що? Що? Стрижалковський (стримуючи сльози). Учора ввечері я з лікарні прийшов… А на столі… записка… "Мамо! Тату! Я не злодій. Не брав я того масла. Але довести не можу. Тому йду. Назавжди. Прощайте. Простіть. Я вас дуже люблю…" (Схлипує.)

Дмитро Миколайович. Що?!

Віра Василівна (затуляє рота долонею). Ой!

Стрижалковський. Усю ніч шукав… І сьогодні весь день… Просто не знаю… Не знаю!.. Жах якийсь…

Віра Василівна. Боже мій!

Дмитро Миколайович. Може… може, він поїхав кудись? До родичів?

Стрижалковський. Йому нікуди їхати. У нас нема родичів.

Віра Василівна. Все одно. Треба шукати. Треба шукати. Його знайдуть!

Стрижалковський. Через два тижні… А то й через місяць… Ми живемо біля Дніпра…

Дмитро Миколайович. Ні! Ні! Не може бути! Ні!

Затемнення.

КАРТИНА П'ЯТА

Кабінет слідчого прокуратури. Праворуч — стіл слідчого. Ліворуч (півколом) стільці. На них сидять Тетяна Михайлівна, Любочка, Дмитро Миколайович, Віра Василівна, Надія Іванівна, окремо біля дверей — Стрижалковський.

Дмитро Миколайович. Ні! Ні! Не може бути…

Надія Іванівна. Як же так?.. Це неможливо. Це неможливо!..

Дмитро Миколайович. Він був у нас напередодні. Такий життєрадісний, веселий… Як це могло трапитися?! Як?!

Слідчий. Будемо розбиратися. (Любочці.) Прошу! Розкажіть.

Любочка. Що? Я ж уже говорила… Тетяні Михайлівні… і взагалі… (Плаче.) Ой! Якби я знала… Якби я могла подумати!.. Я ж ніколи його не бачила. Я думала, що це якийсь… Я ж не знала.

Слідчий. Розкажіть, будь ласка, з самого початку все, що відбулося у магазині.

Любочка. Ну… ну я ж уже говорила. Стою на контролі. Перевіряю. Іде хлопчик, височенький такий, з кульком поліетиленовим. А в нас з кульками, торбинками взагалі не дозволяється. За інструкцією. Лише з нашими залізними кошиками. "Показуй", — кажу. Пачка масла, кефір і сирок плавлений. Чек на кефір і сирок є, а на масло… "Ти за масло платив?" — питаю. "Ні,— каже. — Я масла не брав". — "Як же, — кажу, — не брав. А це?!" Ну… і одвела його до Тетяни Михайлівни. А що я могла зробити? Я ж мусила. За інструкцією.

Тетяна Михайлівна. Правильно! Ви знаєте, скільки у нас випадків! І якби він попросився по-хорошому: "Більше не буду. Я ненавмисне". Та я б сама ті сімдесят копійок за нього заплатила! А то ж він почав грубіянити! Уявляєте?

Стрижалковський. Грубіянити?

Дмитро Миколайович. Грубіянити? Не може бути! Не міг він грубіянити!

Тетяна Михайлівна. Ви мені кажете!

Дмитро Миколайович. Та я його прекрасно знаю. Не міг він грубіянити. Він не з тих дітей, які…

Тетяна Михайлівна. Стала б я брехати! До речі, такі самі діти, трохи дорослiші, тиждень тому сумку в мене увечері вихопити хотіли. Ледве втекла.

Слідчий. І як же він вам грубіянив?

Тетяна Михайлівна. Я йому кажу спокійно так, лагідно: "Як тобі не соромно, хлопчику! Цікаво, як твоє прізвище?" Хотіла ж по-доброму. А він: "Не ваше діло!" І — хоч ти вбийся. Не говорить прізвище і все. Я й так, і так. Нічого не допомагає. Я ж хотіла для нього краще. Думаю, хлопцю в армію йти. А все ж починається з дрібниць. А закінчується колонією, тюрмою. Хотіла, щоб він опам’ятався, схаменувся. Що — неправа я?.. А він вперся.

Ви ж знаєте, які вони вперті. А тут якраз міліціонер заходить. Я кажу: "От, будь ласка, за масло не заплатив, прізвище не називає". Ну, сержант Марченко склав акт і…

Слідчий. Сержанта, на жаль, нема. Я його викликав, але… Навіть у райвідділі не поінформовані, де він. Правда, у нього, здається, вихідний, проте він знає, що трапилося. І мав би…

Тетяна Михайлівна. Може, то він і налякав хлопця. В міліції, ви ж знаєте… Зараз про це стільки пишуть.

Надія Іванівна. Любо! Чого ж ти мовчиш? Вася, здається, тобі щось казав.

Слідчий (Любочці). Ви з ним добре знайомі?

Любочка. Він… він казав, що має поїхати в село. До матері. Копати картоплю. Мати стара, немічна. Він ще раніше домовився.

Слідчий. Ну, гаразд, з ним ми потім з’ясуємо… Поки що спробуємо встановити по документах… Значить, кажете, сержант Марченко склав акт. (Перегортає папери на столі.) Так. Є такий акт. "Про неоплачений товар вартістю 0,7 карбованця". І пояснювальна записка касира-контролера Троян. (Двері прочиняються, слідчий і разом з ним глядачі бачать у коридорі Віктора Олександровича, що напружено прислухається до розмови.) Вам що, товаришу? Я зайнятий! Зачиніть,

будь ласка, двері! (Віктор Олександрович причиняє двері, але нещільно. Слідчий Тетяні Михайлівні.) Скажіть, а трапляються у вас випадки, коли покупці просто забувають заплатити?

Тетяна Михайлівна. Трапляються, звичайно. Щоправда, більше бабусі, дідусі, хворі усякі… та й інші… але…

Слідчий. У вас же навіть стаття витрат передбачена — списання на натуральні збитки, де є забудькуватість покупців. Сотні карбованців.

Тетяна Михайлівна. Якщо не стежити, не зупиняти, ця стаття буде не сотні, а тисячі карбованців.

Слідчий. До речі, нещодавно у вашому магазині була виявлена недостача понад тисячу карбованців. Ви спокійно склалися і внесли гроші до каси. А тут сімдесят копійок.

Тетяна Михайлівна. Справа не в копійках, а в принципі! Неоплачений товар є неоплачений товар. Хоч двадцять копійок, хоч п’ятсот карбованців. Ви на мене, товаришу слідчий, не той… Знайшли стрілочницю! От якби ми не затримали, була б кримінальна відповідальність, а так… Я консультувалася. Кримінальної відповідальності в наших діях нема. От завжди шукають козла. Щоб на нього звалити. Ні! Я козлом не буду! Мені вже сьогодні пропонували поміняти магазин. А чого, питається? Щоб люди думали, що я винна? Ні!

Слідчий. Отже, провини своєї ви не відчуваєте?

Тетяна Михайлівна. А в чому наша провина? У тому, що ми хотіли хлопця зупинити? Ну, як я повинна була робити? Як? От завтра знову затримаємо когось з неоплаченим товаром — яка моя функція? Відпускати?

Слідчий. Я цього не кажу. Але діти все-таки ж діти. І до них треба ставитися як до дітей, а не як до закінчених злочинців. (Перебирає папери, після паузи.) От його пояснювальна записка. На спеціальному бланку. Мабуть, вперше в житті писав на такому бланку… "Прізвище, ім’я, по батькові… Стрижалковський Дмитро Михайлович… Рік народжений 1975. Партійність — піонер. Місце народження… і так далі". А нижче друкарським способом видруковано: "По суті заданих мені питань можу пояснити таке"… І дитячим почерком: "Я в магазині № 5 купив плавлений сирок і кефір (для мами). І забув, що в мене лежить у кульку пачка масла. Я її купив раніше, у молочному. Тому за масло я не заплатив. Продавець подумала, що я взяв масло у магазині, затримала мене і передала у міліцію. Більше я так не буду робити ніколи і ніде. Обіцяю".

Тетяна Михайлівна. Вони всі твердять, що забули. Він же і прізвища свого сказати не хотів. Ми змушені були дзвонити у школу.

Слідчий. При хлопчикові? Для чого?

Тетяна Михайлівна. Ну, щоб перевірити. А може, він вигадане прізвище сказав.

Слідчий. А він що?

Тетяна Михайлівна. Плакав, звичайно.

Слідчий. І нічого не говорив?

Тетяна Михайлівна. Здається, сказав… "Якщо мама дізнається…" Чи щось таке.

Слідчий. І ви все-таки вважаєте, що зробили правильно?

Тетяна Михайлівна. Ви так говорите, наче… наче я… наче ми… юридично ми всі — свідки. Не обвинувачені. Я консультувалася. Звичайно, це все… неприємно… жахливо, я хотіла сказати. Ніхто не заперечує. Але хто знав? Хто?.. Адже неможливо все передбачити. Кругом таке робиться… Всі один одного смикають. Може, щось і не зовсім так скажеш, зробиш. Так треба одразу…

Слідчий. Все передбачити, звичайно, неможливо. Але діти, повторюю, це все-таки діти… (Стрижалковському.) Пробачте, я розумію, вам важко зараз говорити. Але, якщо можете, розкажіть трохи., про Дмитрика.

Стрижалковський. Розказати? Про Дмитрика? Що розказати? З чого почати? Навіть не знаю..

Слідчий. А ви почніть, з чого хочете.

Стрижалковський. З чого хочу? Я хочу… хочу, щоб ви зрозуміли, що то був за хлопчик, що то була за людина… Та хіба на словах поясниш? Треба було бачити, говорити… Відчувати його подих, коли він підходив до стільця, мовчки обіймав тебе ззаду за шию і клав голову тобі на плече. Я боявся дихнути, боявся поворухнутися… тому що… тому що це були кращі хвилини мого життя…

Слідчий. Я вас розумію.

Стрижалковський. Ні-і… Що ви розумієте? Нічого ви не розумієте. Бо нічого не знаєте. Ліда сказала, що, коли вона вперше побачила його, серце в неї завмерло і зупинилося. А тут ще керівник табірного оркестру: "Дивись, наче синочок твій. Такий схожий". І Ліда відразу, не задумуючись: "Значить, мій і буде!"

Слідчий. Ви хочете сказати…

Стрижалковський. Ліда того літа працювала у піонерському таборі. Там відпочивали вихованці школи-інтернату для музично обдарованих дітей-сиріт і тих, хто лишився без опіки батьків. Ми часто з Лідою працювали у таборах замість відпустки. Чи можуть взагалі нормальні батьки зрозуміти тугу бездітних по дітях — не знаю… Дмитрик якось теж одразу потягся до Ліди. Вони не розлучалися з ранку до ночі. Це була доля… Я не знаю, що тепер буде… У мене теж зупинилося серце, коли я вперше побачив їх разом. Вони сиділи на лавочці. Він якось судорожно обіймав Ліду і притискався до її грудей… Йому було тоді вісім років.

Слідчий. Він був сиротою?

Стрижалковський. Потім він сказав, тихо так: "Хлопці думають, що мені нарешті пощастило і ви мене всиновите… Але я не вірю". Розумієте?.. Він був більше, ніж рідний син…

Слідчий. Він був сиротою?

Стрижалковський. Так. Ми все перевірили. Ми дуже боялися, щоб ніхто потім не претендував. Не забрав… Якби ви бачили, як він радів! "Я навіть не вірю, що це насправді,— говорив він. — Що це мені не сниться. Боюсь, що прокинусь і побачу дитбудинок…" Куди він міг поїхати? Куди?.. Як у нього, крім нас, — нікого! Нікого на цілому світі!

Слідчий. Ваша дружина в лікарні?

Стрижалковський. Так… Післязавтра їй робитимуть операцію. Дуже серйозну.

Слідчий. Вона нічого не знає?

Стрижалковський. Ні… Як я їй скажу? Як?.. Він мав прийти в лікарню… В неї був день народження. Я сказав, що він захворів… Вона була така занепокоєна! І вирішила, що я плачу, бо теж хвилююся.

Слідчий. Дай боже вам сили…

Стрижалковський. Він такий непростий хлопчик!.. Хотів бути льотчиком — і боявся висоти. Хотів бути моряком — і погано плавав. І через усе те був дуже вразливий.

Дмитро Миколайович. Так. Так. Я теж це помічав. Йому було дуже важко робити зауваження. Одразу червонів. Ледь не до сліз.

Стрижалковський. Дуже вразливий… Це в нього від матері. Я розпитував про неї. Їздив на її батьківщину. У Запорізьку область. Ми боялися, щоб хтось із родичів потім не претендував. Близьких родичів у неї не було. Батьки померли рано. Бабуся, яка її виховувала змалку, теж. Але в селі її всі добре пам’ятають. І лагідно називали — Олечка. Вона була матір’ю-одиначкою. І записала Дмитрика на своє прізвище — Непийпиво.

Тетяна Михайлівна. Що?!

Стрижалковський. Якийсь негідник образив її. Мабуть, її легко було образити. Судячи з того, що про неї розповідали. Чиста й довірлива була. Якийсь Микола. Так принаймні було в метриці Миколайович. То потім він став Михайловичем. Після всиновлення… Я так завжди боявся цього Дніпра!.. Наче відчував!.. Наче відчував… Так боявся того Дніпра!

Тетяна Михайлівна. Це він, він винен в усьому! От хто справжній винуватець!

Слідчий. Хто?

Тетяна Михайлівна. Дружок його! (Показує на Дмитра Миколайовича.) Професор! Таточко рідний хлопця! Спокусив колись Олечку. І кинув. Утік. Аж у Москву забіг. Олечка йому, бач, не пара була… Як гуляти — пара, а як одружитися…

Дмитро Миколайович. А чому ж — по батькові? Якби…

Тетяна Михайлівна. Не хотіла Олечка його по батькові! Не хотіла! Хіба він батько? Козел!.. А Миколайовичем записала, бо народився хлопець дев’ятнадцятого грудня, на Миколая Чудотворця.

Дмитро Миколайович. А ви сказали йому… про дитину… і взагалі?

Тетяна Михайлівна. Ні, не сказала… Так уже вийшло… Та яка різниця — сказала, не сказала?! Хіба в цьому справа?!

Дмитро Миколайович (тихо, з гіркотою) От тобі й білий кінь! Переможець!

Слідчий (до прочинених дверей, за якими стоїть Віктор Олександрович). Зачиніть двері! Ви заважаєте!

Дмитро Миколайович. Це., це він… Там, у коридорі.

Слідчий. Він?

Дмитро Миколайович. Той, про кого йдеться.

Слідчий. Запросіть його сюди… будь ласка.

Дмитро Миколайович (зазирає за двері). Вже нема. Пішов.

Тетяна Михайлівна. Втік. Як завжди.

Надія Іванівна (говорить через силу). У зайців, яких так люблять діти, заведено: біжить лісом зайчиха, побачить під кущем зайченя, своє, не своє — байдуже, все одно зупиниться, нагодує, приголубить і лиш тоді побіжить далі… У зайців!

Дмитро Миколайович. А ми ж люди!

Входить Вася, зморений, знесилений, з червоними від безсоння очима.

Вася. Пробачте… (Сідає на вільний стілець, опустивши очі.)

Слідчий (Васі). Ви?..

Вася (зітхає). Шукав… І вдень, і вночі… По вокзалах, аеропортах, автобусних станціях… Та… (знизує плечима) поки що…

Стрижалковський (безнадійно). Нема…

Вася. Ми оголошення розклеїмо. З фотографією. "Знайти людину". Всесоюзний розшук. (З жаром.) Його знайдуть! Я певен! Я вірю!

Слідчий. Так. Надії втрачати не треба. Звичайно.

Стрижалковський. (механічно повторює). Звичайно…

Віра Василівна. Іноді знаходять і в Середній Азії, і на Далекому Сході. У нас в газеті навіть був матеріал.

Дмитро Миколайович. Так. Так. Точно.

Слідчий (Васі). Він щось говорив вам? У райвідділі?

Вася мовчки ствердливо хитнув головою.

Слідчий. Що?

Вася. Розумієте, я йому кажу на прощання, бадьоро так: "Ну тепер будемо з тобою зустрічатися..." Хотів підкреслити про те, що опікуватися буду, увагу приділятиму, щоб... А він: "Ні!.. Ви мене більше не побачите!" Повернувся й пішов... не обертаючись... Я ж не уявляв.

Стрижалковський (скрушно хитає головою). А ви кажете — знайдуть... Боже мій!.. Боже мій!..

Дмитро Миколайович (гостро глянувши на Тетяну Михайлівну, з притиском). "Не винні! Не винні!"

Вася. Якби я міг подумати...

Тетяна Михайлівна. Ну от! Знову починається! (Кричить.) Та припиніть ви нарешті! Хай мене ріжуть, — не визнаю своєї провини! Не визнаю!

Стрижалковський. Чому, чому зло таке рукасте, горласте?! (Стискає кулаки.) А я... Ех!.. Навіть у дитинстві не вмів битися... (Плаче.)

Надія Іванівна. Знайти людину... Навіть в собі це декому не завжди вдається... Незбагненно! Та бува, що злочинці є, а кара падає не на них...

Віра Василівна (повторює, мов заклинання). Його знайдуть! Його знайдуть! Я вірю!

Слідчий. Що ж... продовжимо, товариші!.. Слідство триває...

Здаля чується пісня (соло веде Дмитрик):

Летіла зозуля

Через мою хату,

Сіла на калині

Та й стала кувати.

Зозуле, зозуле,

Чого ж бо ти куєш?

Чи ж ти, зозуленько,

Моє горе чуєш?..

Завіса.